

Bybelkunde as eiesoortige teologiese dissipline binne 'n veranderende Suid-Afrikaanse konteks¹

S J Joubert

ABSTRACT

Biblical Studies as a distinctive theological discipline within a changing South-African context

Biblical Studies balances on the dividing line between different realities: between the religious experiences expressed in the Bible and contemporary theological interpretations thereof, and between the scientific activities of modern universities and reflections on God's saving acts in history in different religious communities. Within these spheres Biblical Studies must carve out its own niche as a functionally independent theological discipline, by making its own theoretical reflections on the Bible relevant within the changing South-African context. This can be achieved through, amongst others, the study of the history and theology of the Old Testament and the New Testament, the intercultural communication of Biblical values, the exposure of students to different religions on phenomenological level, and the activation of students' creative abilities through a study of the impact of the Bible on various art forms.

Die Bybel is 'n religieuse dokument. Dit is die geloofsboek van die Christendom. Uiteenlopende kerklike tradisies deel die oortuiging dat die geskifte wat hierin vervat is, die gesagvolle woord van God is. Daarom aanvaar die meerderheid Christene wêreldwyd, weliswaar met verskillende beklemtoninge en vanuit verskillende gesigshoeke, dat die Bybel normatiewe voorskrifte vir menslike gedrag bevat.

Die Bybel is terselfdertyd ook die objek van studie aan vele universiteite. Vanuit die oorleweringshistoriese raamwerk van die Christendom is dit natuurlik te verstane dat die Bybel, as geloofsdokument van een van die groot wêreldgodsdienste, aan akademiese instellings bestudeer word. Aan die ander kant egter moes vele teologiese fakulteite gedurende die afgelope jare, in die lig van bepaalde wetenskapsfilosofiese opvattinge, telkens weer hul bestaansreg aan universitêre inrigtings verdedig.

Uiteraard raak die vraag na die posisie van teologiese fakulteite aan moderne universiteite ook die situasie van Bybelkunde wesenlik,

aangesien laasgenoemde nie los staan van die teologie in die breë nie. Saam met ander teologiese dissiplines deel Bybelkunde 'n gemeenskaplike gerigtheid op die Bybel as studie-objek. Tog dien die vraag na die selfstandigheid van Bybelkunde in terme van die ander teologiese dissiplines hom ook as vanselfsprekend aan wanneer genoemde vak se posisie binne die universiteitswese ter sprake kom.

In hierdie bydrae val die soeklig op die eie aard van Bybelkunde as 'n selfstandige teologiese dissipline wat balanseer op die breuklyn tussen verskillende werklikhede: tussen die opskrifgestelde religieuse ervarings van die verre verlede en kontemporêre teologiese interpretasies daarvan, asook tussen die wetenskaplike aktiwiteite van die moderne universiteitswese en nadenke oor God in uiteenlopende geloofsgemeenskappe. Binne hierdie speelruimte moet Bybelkunde sy identiteit vind in sy eiesoortige nadenke oor die Bybel en dit terselfdertyd ook relevant binne die huidige Suid-Afrikaanse konteks laat meesprek.

1 BYBELKUNDE AS 'N EIESOORTIGE AKADEMIESE DISSIPLINE

Indien die vraag na die bestaansreg van 'n vak soos Bybelkunde binne 'n akademiese milieu gestel word, moet dit vanuit die vraag na wat as wetenskap geld, beantwoord word. In 'n neutredop saamgevat, sou ons in hierdie verband kon sê dat wetenskap tradisioneel beskou is as 'n rasionele aktiwiteit wat gelei word deur bepaalde metodes waardeur objektief-verifieerbare kennisinhoude ontgin moet word. Teenoor hierdie populêre opvatting het verskeie wetenskapsfilosowe egter gedurende die afgelope jare oortuigend aangetoon dat alle vorme van kennis sosiaal van aard is, en terselfdertyd ook subjektief gekleur is. Veral invloedryk in dié verband is Thomas Kuhn se publikasie *The structure of scientific revolutions*, waarin hy aangevoer het dat wetenskap 'n groepgebaseerde aktiwiteit van navorsers is wat min of meer dieselfde "akademiese universum" met mekaar deel, tesame met 'n gemeenskaplike geloof in hulle hipoteses, teorieë en probleemoplossende apparatuur². Wanneer 'n bepaalde wyse van wetenskapsbeoefening egter nie meer voldoende antwoorde op akademiese vrae verskaf nie, begin sekere navorsers, aldus Kuhn, gewoonlik om hul ondersoekterrein by wyse van 'n stel nuwe hipoteses, vrae en teorieë te analiseer. Gevolglik is wetenskaplike ontwikkelinge nie noodwendig akkumulatief van aard nie, maar eerder sywaartse, paradigmadiese verskuiwings waar nuwe benaderings, wat meer belofte toon ter oplossing van bepaalde navorsingsprobleme, voorrang verkry.

Die sogenaamde positivistiese wetenskapsbeskouing, waarvolgens slegs daardie vorme van inligting wat ingewin is deur middel van prosesse wat aan die vereistes van neutraliteit en rasionele insigtelikheid voldoen as wetenskaplike kennis geld, is vandag grootliks onttoon. Volgens nuwere sienings is die werklikheid veelkantig, sodat wetenskaplike kennis nie langer binne enkelvoudige betekenisstrukture vasgepen kan word nie. Alle vorme van kennis, en daarmee saam ook wetenskaplike kennis, moet eerder as konteksgebonde en intersubjektief van aard beskou word.

Binne die huidige “post-modernistiese era” met sy openheid vir veelvoudige interpretasies van die werklikheid en wetenskap, is Bybelkunde aan die Universiteit van Pretoria gemoeid met die akademiese bestudering van die Bybel as primêre geloofsdokument van die Christendom. Dit geskied aan die hand van bepaalde kenteoretiese vertrekpunte en ’n dienooreenkomstig gekose metodologiese apparatuur (vgl afd 3-4). Saam met Christelike gemeenskappe wêreldwyd word die religieuse verwysing van die Bybel ook as vertrekpunt geneem. Trouens, dit sou na my oordeel problematies wees om enigsins nog van Bybelkunde as ’n teologiese dissipline te praat indien dit die transendente werklikheid van God en die kruisgebeure waarna die Bybel verwys, nie langer ernstig opneem nie. Dan sou hierdie vak se identiteit in die gedrang kom, aangesien sy taak dan sou verskraal tot ’n fenomenologiese beskrywing van die godsdiens van ’n bepaalde beweging, of tot ’n reduksionistiese verklaring van die Bybelse dokumente alleenlik in terme van historiese of sosiale faktore.

Bybelkunde se doelbewuste keuse vir ’n geloofsbasis impliseer natuurlik nie ’n irrasionele terugval in een of ander geloofsvesting wat alle kritiese denke uitsluit of oorbodig verklaar nie. Inteendeel. Saam met Van Huyssteen word geloof eerder verstaan as “die omvattende interpretasiekader waarbinne gelowige mense leef”³. O’Hear verwoord hierdie siening van geloof treffend soos volg: “Faith, indeed, for the religious believer, is not a belief or a set of beliefs alongside scientific beliefs, historical beliefs, psychological beliefs and the rest. It is something much more like an all-encompassing set of attitudes to human life and the world, a context in which one’s whole life, including one’s cognitive life is set. Faith is that which men live by”⁴.

Uiteraard bestaan daar ’n verskil in gerigtheid tussen die besigwees met die Bybel ter wille van persoonlike stigting of die inoefening van ’n regte lewensstyl, en die akademiese bestudering hiervan, alhoewel dit nooit los van mekaar staan nie. Enige vorm van kritiese refleksie binne die teologie het weliswaar ’n eie bestaansreg, maar dit mag nie in isolasie van die kerk in die breë plaasvind nie. Wat Bybelkunde in die besonder betref,

moet tog gewaak word teen 'n spesifiek-kerklik gestempelde teologie. Aan die ander kant egter moet daar ook rekening gehou word met die feit dat hierdie vakgebied voortspruit uit die lewenswêreld van die Christendom, en ook weer sy adres hierbinne vind as 'n kritiese begeleier en interpreterder van bepaalde geloofservaringe, konfessies, gebruike, en dies meer.

Formeel beskou, rig Bybelkunde hom tot een van die basiese sosiale instellings binne die Suid-Afrikaanse samelewing, te wete die terrein van die godsdienste, of meer besonderlik, tot die Christendom waartoe sowat 70% van die bevolking behoort. En net soos wat ander sosiale instellings, soos die ekonomie, die politiek, die regsweese en die opvoedkunde akademies bestudeer word ten einde 'n teoretiese fundering daarvoor te verskaf, bevind Bybelkunde hom ook aan 'n tersiêre instelling ten einde die oorsprongsdokumente van die Christendom en die *Wirkungsgeschichte* daarvan wetenskaplik te bestudeer. Die uiteindelijke doel met hierdie akademiese besigwees is om die eie aard van die Bybelse geskrifte van binne uit, dit wil sê, vanuit hul onderskeie verwysingsraamwerke self, te verstaan en om die primêre waardes wat hierin aangetref word op geldige en relevante wyse binne die hede te ontsluit, soos wat later in meer besonderhede aangetoon sal word (vgl afd 3 en 4).

2 BYBELKUNDE AS 'N FUNKSIONEEL-SELFSTANDIGE TEOLOGIESE DISSIPLINE

Uit die voorafgaande bespreking het dit duidelik geblyk dat Bybelkunde 'n teologiese dissipline is. 'n Aspek wat egter nog nie hier na behore aangespreek is nie, is die vraag rakende die eie identiteit van Bybelkunde. Ter beantwoording hiervan moet ons nogeens benadruk dat hierdie vak nie losgemaak kan word van die teologie in wyer verband nie. Bybelkunde se teologiese karakter word ontleen aan sowel die saak as die objek waaraan hy gemeenskaplik met die teologie gebonde is⁵. Waar die ander teologiese dissiplines aan die Universiteit van Pretoria egter oorwegend vanuit 'n kerklik-konfessionele invalshoek aangebied word aan studente wat hulle veral bekwaam vir die bediening, is Bybelkunde op sy beurt gerig op 'n wyer studentemark, met name op studente in die Geesteswetenskappe wat hierdie vak neem as deel van die BA-Graadkursus. Sodoende het Bybelkunde 'n meer beperkte doel, maar terselfdertyd ook 'n breër gerigtheid as die ander teologiese dissiplines. Dit gaan hier dus om die oordrag van Bybelse kennisinhoud en waardes aan veral voorgraadse studente behorende tot verskillende kulturele groepe en religieuse denominasies met uiteenlopende beroepsvooruitsigte en verwagtings. Trouens, studente se

geloofsvoorkeure speel geen rol as toelatingsvereiste tot die bestudering van hierdie vak nie. Alhoewel Bybelkunde geen vakwetenskaplike selfstandigheid vanweë sy gemeenskaplike bestudering van die Bybel saam met die ander teologiese vakke geniet nie, is dit wel funksioneel selfstandig op grond van sy eiesoortige gerigtheid op 'n heterogene studentemark.

As 'n teologiese dissipline is Bybelkunde gesamentlik aan die twee afdelings van die Fakulteit Teologie van die Universiteit van Pretoria gehuisves, terwyl dit gedoseer word binne die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte. Op prinsipiële vlak reflekteer hierdie reëling enersyds die teologiese aard van Bybelkunde, en andersyds op funksionele vlak, sy gerigtheid op studente vanuit verskillende religieuse oortuigings en kulturele agtergronde. Vanweë die groeiende heterogene studentetal, sal in die toekoms egter ernstig aandag geskenk moet word aan aspekte soos die vulling van vakante akademiese poste deur geskikte persone vanuit ander Christelike denominasies, en aanpassings aan bestaande leerplaninhoud. Sonder dat Bybelkunde sy huidige posisie aan die Teologiese Fakulteit enigsins moet prysgee, sal daar tog gekyk moet word na alternatiewe moontlikhede waarvolgens die tradisies en behoeftes van die breër Suid-Afrikaanse Christelike gemeenskap formeel (op personeelvlak) en inhoudelik (op kurrikulumvlak) aangespreek kan word. In samewerking met die Fakulteit Teologie kan die nuut ingestelde algemene teologiese graadkursus 'n belangrike skakelpunt in hierdie verband word.

Wat die huidige posisie van die departement Bybelkunde betref, is daar reeds groot vordering gemaak wat betref die benutting van akademiëci vanuit ander kultureel-Christelike agtergronde met die onlangse skepping van 'n "regstellende aksie-pos" wat vanaf Januarie 1995 op tydelik-deeltydse basis gevul word. Uiteraard dien genoemde aanstelling as 'n belangrike eerste mylpaal op die weg van 'n verruimde ekumenies-teologiese benadering binne die departement Bybelkunde. Tog impliseer genoemde aanstelling nie dat die huidige akademiese personeel, wat aan die twee afdelings van die Fakulteit Teologie verbonde is, nie langer in staat is om nuwe vrae, probleme en uitdagings, wat ook aan die adres van hierdie departement gerig is, effektief aan te spreek nie. Inteendeel. Vanweë die eie aard van Bybelkunde, wat op 'n relatief hoë vlak van veralgemening met die inhoud van die Bybel en met Bybelse waardes omgaan, behoort die konfessionele agtergrond van die dosente nie inhiberend in te werk op die gerigtheid en inhoud van hierdie vak nie.

Tradisioneel is Bybelkunde se taak gesien as die bestudering van die inleidingsvraagstukke van die verskillende Bybelboeke, asook van die argeologie en ontstaanswêreld van die Bybel⁶. Studente moes hiervolgens op hoogte gebring word met aspekte soos die outeurskapvraagstukke, die dateringsproblematiek en die *Sitz im Leben* van die Bybelse geskrifte, asook met die struktuur en inhoud van genoemde dokumente. Die groot winspunt van hierdie benadering is natuurlik dat studente in staat gestel is om die verskillende Bybelboeke vanuit hulle oorspronklike historiese kontekste te verstaan en om sodoende tot meer verantwoorde interpretasies daarvan te kon kom. 'n Aantal faktore noodsaak egter 'n verruiming van genoemde benadering tot Bybelkunde:

Ten eerste het bepaalde wetenskapsfilosofiese opvattinge in verband met die verstaan van die geskiedenis tot nuwe invalshoeke rakende die interpretasie van historiese tekste gelei en dit hou belangrike gevolge vir Bybelkunde in. Die tradisionele opvatting van geskiedenis, en met name van historiografie, as die rekonstruksie van "dit wat eintlik gebeur het", wat min of meer tot aan die beginjare van hierdie eeu populêr was, is binne verskillende akademiese kringe ernstig onder die soeklig geplaas vanweë die sterk positivistiese inslag daarvan. Hierdie benadering impliseer dat die historikus na 'n ontleding van die beskikbare gegewens tot bepaalde rekonstruksies en verklarings van wat oorspronklik gebeur het, sou kon kom. Hierteenoor word die subjektiewe aard van historiografie vir baie jare reeds deur navorsers benadruk. Geskiedskrywing het hiervolgens te make met interpretasies wat op hul beurt gelei word deur allerlei voorveronderstellings, soos die vrae waarmee historici (en teoloë) na hul bronne gaan, die ideologiese invalshoeke vanwaar die geskiedenis telkens beoordeel word, die metodologie wat gevolg word, en dies meer. Ons sou dus eerder van konstruksies as van rekonstruksies van bepaalde historiese gebeure kon praat, aangesien die eindprodukte van sodanige arbeid nooit daarop aanspraak kan maak om objektiewe, interpretasievrye beelde van die oorspronklike gebeure aan ons te bied nie.

Uiteraard beïnvloed hierdie verruimde siening van geskiedenis ons verstaan van die Bybel as 'n versameling van antieke religieuse dokumente. Dit impliseer ten minste dat daar nooit op 'n neutrale wyse met Bybelse inhoud omgegaan kan word nie, omdat enige historiese lees van die Bybel met sekere voorveronderstellings gepaard gaan. Die gevaar bestaan dat sodanige voorveronderstellings apriories van aard mag raak wanneer die verstaan van die Bybel by voorbaat in bepaalde interpretatiewe

keurslywe ingedwing word. Dit kan egter teengewerk word deur die pertinente uitstippeling van die akademies-teologiese invalshoeke van waaruit die Bybel telkens bestudeer word sodat hierdie aspekte binne die breëre akademiese debat aan evaluering onderwerp kan word.

Bogenoemde verstaan van geskiedenis, as 'n interpretatiewe proses wat gelei word deur bepaalde voorveronderstellings, help ons ook om die skeiding tussen die historiese besigwees en die teologiese besigwees met die Bybel, wat implisiet by sommige Bybelkundiges opereer en wat Bybelkunde se posisie as 't ware relegier tot 'n voorfase van die eintlike teologiese dissiplines, te ondervang. Historiese vrae aan die Bybeltekste kan nooit in totale isolasie van die sogenaamde teologiese verstaan daarvan geskied nie, aangesien die Bybel na sy wese 'n religieuse boek is wat ook teologies bestudeer moet word. Trouens, wanneer historiese vraagstukke as die enigste werksterrein van Bybelkunde uitgesonder word, kan dit aanleiding gee tot die wanopvatting by studente dat kennis hiervan *per se* voldoende is om die Bybel te verstaan.

'n Tweede faktor wat 'n verruiming van die tradisionele siening van Bybelkunde noodsaak, is die groot aantal nuwe hermeneutiese ontwikkelinge op die terrein van die Bybelwetenskappe. Teenoor die sogenaamde histories-kritiese metode wat tot aan die begin van die sewentigerjare dominant was, is die laat sewentiger-, maar veral die tagtigerjare, gekenmerk deur 'n ongekende vraag na nuwe metodes ter verstaan van die Bybel. Volgens Lategan het die pendulum gedurende dié tydperk verskuif vanaf die streng historiese fokus op die oorsprongsdokumente na die onderskeie tekste self, en vandaar na die reseptors van die tekste⁷. Alhoewel hierdie beweging vanaf die sender na die boodskap na die ontvanger nie so reglynig verloop het, of in sulke waterdigte kategorieë ingedeel kan word as wat Lategan aanvoer nie, beklemtoon hy tereg die ingrypende hermeneutiese verskuiwings binne die Bybelwetenskappe gedurende die afgelope tyd. Veral opvallend in dié verband is die ongekende belangstelling in literatuurteoretiese aspekte van die Bybeltekste. 'n Nuwe stel probleme wat opgelos moes word, is uiteraard ook saam met hierdie literêre bestudering van die Bybel op die tafel geplaas. Daarom is dit nie meer vreemd om vrae soos "Wat is 'n teks?" of: "Refereer tekste ekstra-tekstueel?" of "Hoe skep tekste telkens 'n eie intratekstuele wêreld?", in diskussies onder teoloë raak te loop nie⁸.

Die rol van die verskillende tipe lesers in die leeshandeling het ook skerp onder die soeklig gedurende die afgelope dekade of wat gekom. Die lees van die Bybel vanuit hierdie perspektief, as 'n kreatiewe proses van betekenisverlening, is veral in terme van die resepsie-estetika

beoordeel, terwyl die impak van tekste op hul beoogde leserskringe weer vanuit verskillende retoriese benaderings ontleed is⁹. Gelyktydig hiermee het die sosiaal-wetenskaplike analise van die Bybel sedert die laat sewentigerjare wêreldwyd groot belangstelling gaande gemaak¹⁰. Laasgenoemde benadering fokus veral op die verklaring van sosiale sisteme, prosesse en rolle binne die onderskeie Ou- en Nuwe-Testamentiese geloofsgemeenskappe aan die hand van teorieë en modelle vanuit die sosiologie, die sosiale sielkunde en die antropologie. Veral populêr in hierdie verband is die kultureel-antropologiese invalshoek tot die antieke wêreld deur die Noord-Amerikaanse “Context Group”, waarby ’n groeiende getal Europese en Suid-Afrikaanse geleerdes ook betrokke is. Binne hierdie groep word gepoog om die heersende waardes, persepsies en gebruike van die antieke Mediterreense wêreld op ’n emiese wyse, dit wil sê vanuit die ervaringsveld van die antieke bevolkings self, te verstaan. Aan die hand van bepaalde scenario-modelle van die antieke wêreld word daar dan op ’n hoë vlak van veralgemening allerlei vergelykings met kontemporêre Westerse waardes en instellings getref ten einde moderne lesers van die Bybel se anakronistiese vertrekpunte so ver as moontlik uit te skakel wanneer hulle hierdie tekste lees¹¹.

Pasvermelde kursoriese oorsig oor die nuwere ontwikkelinge binne die terrein van die Bybelwetenskappe maak dit duidelik dat die verstaansvraag nie langer beperk kan word tot die interpretasie van die historiese raamwerke waarbinne die betrokke Bybeltekste telkens geplaas word nie. In elk geval noop die jongste ontwikkelinge op die terrein van veral die sosiaal-wetenskaplike analise van die Bybel ons om die sogenaamde agtergrondsinligting eerder na die voorgrond te verskuif. Kennis van onder andere die basiese waardes en primêre sosiale instellings van die antieke wêreld word hiervolgens as wesenlik tot die verstaan van die Bybelse geskrifte self beskou en nie slegs as ’n noodsaaklike vertrekpunt of voorstadium nie. ’n Verruimde hermeneutiese invalshoek word daarom vereis wat studente moet help om die Bybel in ’n meer omvattende verband te verstaan. Hulle moet blootgestel word aan die wye verskeidenheid van eksegetiese metodes wat op die teologiese mark beskikbaar is, maar hulle moet terselfdertyd ook die vaardighede aangeleer word om ten minste sommige van hierdie metodes te bemeester in hulle eie interpretasies van die Bybel.

’n Derde belangrike rede wat ’n verruiming van die tradisionele siening van Bybelkunde noodsaaklik maak, is die veranderende Suid-Afrikaanse konteks. Die dramatiese politieke veranderings van die afgelope jare het, wat die universiteitswese in die besonder betref, ’n oper

akademiese milieu tot gevolg gehad. Teenoor die ou Suid-Afrika met sy streng afgebakende sosio-kulturele opset, en in vele kerklike kringe, sy ideologies-gebaseerde Bybelbeskouings ter regverdiging of verwerping van die apartheidsorde, bevind persone vanuit verskillende agtergronde hulle nou toenemend binne dieselfde akademiese sfeer. Hierdie nuwe opset noodsaak nie alleen besondere sensitiwiteit vir die behoeftes van die verskillende kulturele groepe nie, maar ook grondige aanpassings aan bestaande leerplan-inhoude. Saam met die tipies Westerse analyses van die Bybel, wat tot op hede binne Suid-Afrikaanse universiteite beoefen is, sal die stem van Afrika se belewenisse van God ook hard en duidelik gehoor moet word, en sal daar op vindingryke wyses gesoek moet word na 'n eg Suid-Afrikaanse gewaad vir Bybelkunde.

Daar is heelwat slaggate op hierdie pad van, wat Deist noem: "die Suid-Afikanisering" van Bybelkunde, wat slegs oorbrug kan word deur wedersydse begrip vir kulturele eiesoortighede, maar ook deur die voortdurende soeke na saambindende interkulturele waardes¹². Vanweë die multi-kulturele Suid-Afrikaanse opset bestaan daar verskillende werklikheidsbeskouinge onder studente wat byvoorbeeld vanuit 'n tipiese Afrika-denkpatroon na die realiteit kyk, en studente wat in 'n Westers-georiënteerde leefwêreld gesosialiseer is. In hierdie verband het die bekende Afrika-teoloog, John Mbiti, in sy belangwekkende boek *African religion and philosophy* 'n aantal aspekte van tradisionele Afrikadenke aan die orde gestel wat grondig verskil van tipies Westerse denkpatrone¹³. Hierdie soort ondersoeke help om ons sensitief te stem vir verskillende werklikheidsbeskouinge onder studente. Om hierdie aspekte egter te oorbeklemtoon, asof daar 'n onoorbrugbare kloof tussen sogenaamde Afrikadenke en Westerse denke bestaan, is myns insiens onverantwoordelik. Dit plaas ons voor die drogbeeld van kulturele relativisme waarvolgens alle vorme van interkulturele kontak by voorbaat gedoem is omdat daar te min raakvlakke tussen verskillende kulture sou bestaan om effektief oor en weer te kommunikeer. Terselfdertyd plaas oordadige nadruk op groepsverskille ons as 't ware weer terug in die ou Suid-Afrika met sy kulturele eksklusiwisme en gepaardgaande agterdog jeens andersoortige interpretasies van die werklikheid. Boonop is dit ook nie verantwoordbaar om Suid-Afikaners voor die voet in sulke waterdigte kategorieë soos "tradisionele Afikaners" of "tipiese Westerlinge" in te deel nie. Genoemde indelings is hiervoor te veralgemenend. Die meeste landsburgers bevind hulleself eerder op 'n kulturele kontinuum wat wissel vanaf tradisionele Afikaners, na verwesterde Afikaners, na verafrikani-seerde Westerlinge, na tradisionele Westerlinge¹⁴.

Hoe dan gemaak om die multi-kulturele Suid-Afrikaanse situasie so effektief as moontlik binne 'n vak soos Bybelkunde aan te spreek? Wel, ten minste moet ons nie die foute van die verlede herhaal deur slegs een kultuur as dominant voor te hou, of om een epistemologiese invalshoek bloot met 'n ander een te vervang nie. 'n Sogenaamde tradisioneel Westerse model van wetenskapsbeoefening in 'n Afrika-gewaad, of andersom, sal ook nie deug nie, aangesien dit 'n a-kontekstuele vak tot gevolg sal hê. Ten einde die gegewe verskeidenheid van kulture binne klassituasies op die mees effektiewe wyse aan te spreek, sou ek wou pleit vir 'n werkswyse waarvolgens studente vergelykenderwys aan verskillende kulturele invalshoeke tot die Bybel blootgestel word. Hulle moet die geleentheid gebied word om teoloë vanuit verskillende kultureel-kerklike tradisies se interpretasies van die Bybel aan te hoor en ook toegelaat word om self bepaalde gevolgtrekkings hieroor te maak. So 'n benadering behoort ongetwyfeld by te dra om die kulturele eiesoortighede van die onderskeie groepe in ons land op 'n verantwoordelike wyse aan die lig te laat kom. Terselfdertyd kan interkulturele raakvlakke ook langs hierdie weg ontgin word. Trouens, vanuit die oorkoepelende raamwerk van die Bybel moet die herontdekking van gemeenskaplike religieuse simbole, verhale en rituele wat oor die grense van individuele kulture strek, bydra tot die beklemtoning van Suid-Afrikaanse Christene se gemeenskaplike verbondenheid aan 'n groter geloofstradisie.

Hierdie vergelykende werkswyse sal uiteraard met groot omsigtigheid binne klassituasies hanteer moet word, aangesien kultuur in Suid Afrika tradisioneel met politieke mag geassosieer is. Kulturele toleransie, en nie kulturele absolutismes nie, moet hier die wagwoord wees, sodat studente begelei kan word om nie alleen sensitief vir hul eie kulturele horisonne te wees nie, maar ook vir dié van andere. Du Toit som sodanige ingestelheid raak op in die volgende woorde: "To leave room for an honest discovery of each other, cultures will have to accept each other as equals before they will be willing to meet each other as equals"¹⁵.

'n Vierde rede wat 'n verruiming van Bybelkunde vereis, is die vinnige vooruitgang op die gebied van veral die kommunikasiekunde en onderrigmodelle. Die tradisionele opvatting van Bybelkunde leen hom veral tot die sogenaamde informatiewe oordrag van kennisinhoude deur dosente aan studente. Binne hierdie eenrigting-kommunikasie situasie met sy duidelik afgebakende rolle, is dit die dosent se taak om gespesialiseerde kennis oor te dra aan studente as die passiewe ontvangers daarvan.

Hierdie onderrigmodel is na my oordeel uitgedien binne die huidige, snel veranderende Suid-Afrikaanse konteks. Ten eerste versterk

dit net die diep ingeburgerde persepsie van irrelevansie wat verskeie BAvakke soos 'n skim agtervolg, veral omdat Bybelkundestudente tans nie veel met al hulle swaar bemeesterde kennis binne die beroepswêreld kan doen nie. Ten tweede weerspieël dit 'n verouderde, outoritêre siening van onderrig, met 'n gepaardgaande akademiese afstand tussen dosent en student, wat eweneens nie langer gehandhaaf kan word nie. Binne die pragmaties-georiënteerde samelewing waarbinne ons tans leef, sal daar veel groter ruimte vir die kreatiewe deelname van studente as medevennote binne klassituasies geskep moet word. Hulle moet die geleentheid gebied word om self bepaalde betekenis te ontsluit en tot nuwe insigte te kom. In hierdie verband sou 'n tipiese dialogiese onderrigmodel van groot waarde wees ter ontginning van Bybelse inhoud op 'n wetenskaplik-verantwoorde, maar ook relevante wyse¹⁶. Studente moet in staat gestel word om aktief binne die groot Bybelse dialoog tussen God en mens betrek te word. Aan die hand van meer gevorderde kennis oor byvoorbeeld die struktuur en verwysingsraamwerk van bepaalde Bybeldokumente, moet hulle begelei word om die Bybelse materiaal op 'n kreatiewe wyse te lees en om hul interpretasies by wyse van diskussies met mede-studente te toets. Die doel van sodanige dialogiese onderrigmodel, waarvan die detail nie hier uitgestippel kan word nie, is om 'n gesonde opvoedkundige ruimte te skep waarbinne studente die nodige begrip vir die realisering van hulle potensiaal kan ontwikkel sonder om inbraak op die regte en vryhede van andere te maak. Dialogiese interaksie binne klasverband met die teks en met mekaar fasiliteer immers nie alleen die verstaan en verinternalisering van die Bybelse gegewens nie, maar maak die vakinhoud ook relevant binne die leefwêreld van die studente.

Die luukse van 'n esoteriese besigwees met allerlei komplekse teologiese vrae binne Bybelkunde ter wille van een of ander interne vakkundige debat, kan nie langer bekostig word nie. Die oorgrote meerderheid lesers van die Bybel lees dit immers nie ter wille van akademiese of estetiese oorwegings nie, maar as 'n dokument wat rigting en betekenis aan hul lewens verleen. Sonder om sy akademiese onderbou enigszins prys te gee, sal Bybelkunde daarom moet begin om die teologie, en met name die interpretasie van die Bybel, te veraktualiseer by wyse van relevante aanbiedings van die leerinhoud.

4 DIE BEGIN VAN 'N NUWE ERA

Bovermelde punte van kritiek noodsaak 'n nuwe gewaad vir Bybelkunde. In watter nuwe vorm ookal, moet hierdie vak egter steeds aan die hoogste

vereistes van akademiese uitnemendheid voldoen. Studente wat Bybelkunde neem, moet van 'n deeglike teoretiese onderbou voorsien word ten einde die Bybel as primêre studie-objek na sy eie aard te verstaan. Hiermee saam moet hulle ook die nodige vaardighede aangeleer word wat hulle in staat kan stel om hulle eie vooroordele uit te skakel en bewus te wees van hulle voorveronderstellings, sodat hulle kundige lesers van die Bybel kan word. Studente moet met ander woorde begelei word om die nodige vaardighede te ontwikkel om die Bybel volgens sy eie kodes te interpreteer en op legitieme wyses binne die hede te veraktualiseer. Met inagneming van nuwere onderrigmodelle en die dringende behoefte aan 'n eie Suid-Afrikaanse gewaad, soos wat hierbo aangedui is, moet Bybelkunde op grondvlak toegespits word op die volgende studieveld:

4.1 Die verstaan van die Ou Testament en die Nuwe Testament

Binne die departement Bybelkunde word die Bybel, soos reeds benadruk, as die primêre studie-objek beskou. Meer genuanseerd uitgedruk, sou ons kon sê dat die Protestantse Bybel in hierdie verband as basis gebruik word vir die bestudering van onder andere die inleidingsvraagstukke en die teologiese onderbou van die onderskeie Bybelse dokumente. Studente moet aan die hand van moderne opvoedkundige beginsels, sensitief gestem word vir die eie aard van die Bybel, onder andere as 'n versameling van religieuse tekste wat getuienis lewer aangaande die Godsbelewensisse van die mense van hulle eie dag. Tesame met kennis van die historiese aspekte van die Bybel, moet studente egter ook toenemend ingelei word in nuwere hermeneutiese modelle ten einde die verstaansvraag in 'n ruimer verband te plaas.

4.2 Die Bybel en kuns

Deur die eeue heen het vele persone en groepe by wyse van die kunste uitdrukking aan hul belewensisse van Bybelse verhale gegee. Hierdie gestaltegewings in onder andere die beeldende- en die skeppende kunste, is van onskatbare waarde ten opsigte van ons verstaan van die *Wirkungsgeschichte* van die Bybel. Deur die blootstelling van studente aan van hierdie interpretasies binne 'n wye verskeidenheid Christelike tradisies en tydperke, word hulle vanuit 'n visuele invalshoek bewus gemaak van die historiese aard van die Christendom. Terselfdertyd word hulle ingelei in die wêreld van simboliese verwysings met sy haas onuitputlike aantal betekenismoonlikhede, wat op sy beurt tot verdere ontwikkeling van hul kreatiewe vermoëns kan dien.

4.3 Bybelse waardes

Christene gebruik graag die Bybel as bron wanneer hulle etiese beslissings vel. Uiteraard is die vraag na die korrekte hantering van die Bybel, wanneer morele besluite geneem word, 'n permanente debatspunt onder teoloë. Die feit is egter dat die Bybel in sodanige situasies gebruik word, afgesien van die akademiese debatte oor die geldigheid daarvan al dan nie. Daarom moet Bybelkunde-studente begelei word om die nodige vaardighede te bekom om die Bybel reg te hanteer wanneer etiese kwessies wel ter sprake kom.

In hierdie verband moet studente veral blootgestel word aan primêre Bybelse waardestelsels. Aan die hand van scenario-modelle kan die basiese oortuigings, kodes, groepsreëls, sosiale gebruike en instellings van Bybelse gemeenskappe aan die orde gestel word, sodat studente bewus gemaak kan word van die wyse waarop hierdie gemeenskappe gereageer het op die morele vrae en krisisse van hulle dag. Kennis van die wisselwerking tussen geloofsbeskouinge en die wyse waarop bepaalde gemeenskappe binne sekere situasies daaraan gestalte gegee het, is immers noodsaaklik vir die verstaan van Bybelse waardes.

Studente moet ook geleer word om Bybelse waardes op legitieme wyse binne die hede te kommunikeer. 'n Moontlike werkswyse in hierdie verband sou kon wees om tipiese Bybelse waardes en tipiese Suid-Afrikaanse waardes met mekaar te vergelyk en om bepaalde kontinuiteite en diskontinuiteite hiertussen aan te toon. Studente sou ook begelei kon word om hul onderskeie gemeenskappe se waardes te peil en dit daarna met bepaalde Bybelse waardestelsels te vergelyk.

Die doel van hierdie onderafdeling van Bybelkunde is nie om Christelike etiek te doseer nie. Dit wil studente eerder bewus maak van die sosio-historiese raamwerke waarbinne bepaalde religieuse betekenis in die Bybel geënkodeer is, sodat hulle die morele aspekte wat hierin ter sprake is met die nodige omsigtigheid sal hanteer wanneer hulle self etiese beslissings moet vel. Terselfdertyd moet hierdie afdeling hulle ook begelei in die verinternalisering van hulle eie waardestelsels.

4.4 Godsdienstkunde

Vanweë die religieuse diversiteit binne die Suid-Afrikaanse samelewing, is dit noodsaaklik om studente ook aan ander godsdienste bloot te stel. Daarom moet daar reeds vanaf eerstejaarsvlak aandag aan die verskillende

godsdienste in ons land geskenk word. By wyse van beskrywings van byvoorbeeld die vernaamste Afrika-godsdienste, die Islam en die Hindoeïsme, kan die vernaamste omringende godsdienste langs hierdie weg vanuit 'n fenomenologiese invalshoek beskryf word.

5 SAMEVATTENDE SLOT-OPMERKINGS

Bybelkunde aan die Universiteit van Pretoria vind sy bestaansruimte binne sowel die meer gerigte akademiese konteks van die moderne universiteitswese aan die een kant, as binne die breëre geloofskonteks van die Christendom aan die ander kant. As 'n wetenskaplike dissipline wil Bybelkunde primêr die ryke verskeidenheid van Christelike tradisies van ons land ten dienste wees deur hulle van die nodige akademiese kennis aangaande die Bybel, asook van 'n deeglik gefundeerde waardestelsel, te voorsien wat hulle in staat kan stel om betekenisvol te lewe. Langs hierdie weg kan die kritiek teen die onbruikbaarheid van Bybelkunde ook aangespreek word. Al is dit waar dat hierdie vak nie noodwendig baie rande en sente in studente se sakke sal plaas in die latere beroepsveld nie, moet dit hulle minstens in staat stel om sin en betekenis binne hulle eie bestaan te vind ten einde as gebalanseerde en gelukkige mense te leef. Studente se vraag: "Wat kan ek met Bybelkunde doen?", moet eventueel beantwoord word met die teenvraag: "Wat doen Bybelkunde met my?"

Bybelkunde aan die Universiteit van Pretoria se fokus sal daarom toenemend moet verskuif vanaf die blote oordrag van kognitiewe kennis-inhoude na 'n meer omvattende leersituasie waar studente deur middel van interaktiewe deelname binne klasverband gestimuleer word om op kreatiewe wyses nuwe kennisvelde te ontgin. Langs hierdie weg kan saambindende Christelike waardes ontdek word en noodsaaklike brûe tussen verdeelde gemeenskappe gebou word.

Bybelkunde verkeer in die bevoorregte posisie om die geloofsboek van die Christendom binne universiteitsverband te kan bestudeer. Binne die nuwe Suid Afrika kan hierdie kennis toenemend met studente vanuit verskillende sfere van die Suid-Afrikaanse samelewing gedeel word ten einde hulle te help toerus vir hulle lewenstaak.

NOTAS:

- 1 Intreerede gelewer op 6 Oktober 1994 by aanvaarding van die hoofskap van die departement Bybelkunde, Fakulteit Teologie, Universiteit van Pretoria.
- 2 T S Kuhn, *The structure of scientific revolutions*, Chicago 21970.

- 3 J W V Van Huyssteen, *Teologie as kritiese geloofsverantwoording: Teorievorming in die Sistematiese Teologie*, Pretoria 1986, 154.
- 4 Aangehaal in Van Huyssteen, *a w*, 154.
- 5 Vergelyk J W V Van Huyssteen, *Wat is Bybelkunde?*, Professorale intreerede: Universiteit van Port Elizabeth 1974, 4.
- 6 Vergelyk byvoorbeeld P P A Kotzé, "Ontwerp en integrasie van Bybelkunde leerplanne", *Scriptura* 4(1981), 23-29.
- 7 B C Lategan, "Current issues in the hermeneutical debate", *Neotestamentica* 18 (1984), 1-17.
- 8 A C Thiselton, *New horizons in hermeneutics*, Grand Rapids 1992, 55-79.
- 9 Vergelyk onder andere die werke van G A Kennedy, *New Testament interpretation through rhetorical criticism*, Chapel Hill 1984, en B L Mack, *Rhetoric and the New Testament*, Minneapolis 1990.
- 10 Vergelyk byvoorbeeld N K Gottwald, *The tribes of Yahweh: A sociology of the religion of liberated Israel, 1250-1050 B.C.*, Maryknoll 1979, en J H Elliot, *What is social-scientific criticism?*, Minneapolis 1993.
- 11 Vergelyk in hierdie verband onder andere die werke van B J Malina, & R L Rohrbaugh, *Social-science commentary on the Synoptic Gospels*, Minneapolis 1992, en J H Neyrey, *2 Peter, Jude*, New York 1993.
- 12 F E Deist, "South-Africanising Biblical Studies: An epistemological and hermeneutical inquiry", *Scriptura* 37(1991), 32-50.
- 13 J S Mbiti, *African religions and philosophy*, London 1988.
- 14 Vergelyk Deist, *a w*, 42.
- 15 C W Du Toit, "Christianity against cultural domination and cultural plurality", *Scriptura* 38(1991), 27-38.
- 16 Kyk byvoorbeeld J A Smit, "New avenues: The dialogical nature and method of Bible instruction", *Scriptura* 38(1991), 39-59.